

PRAĆENJE PLURALIZMA MEDIJA U DIGITALNOJ ERI

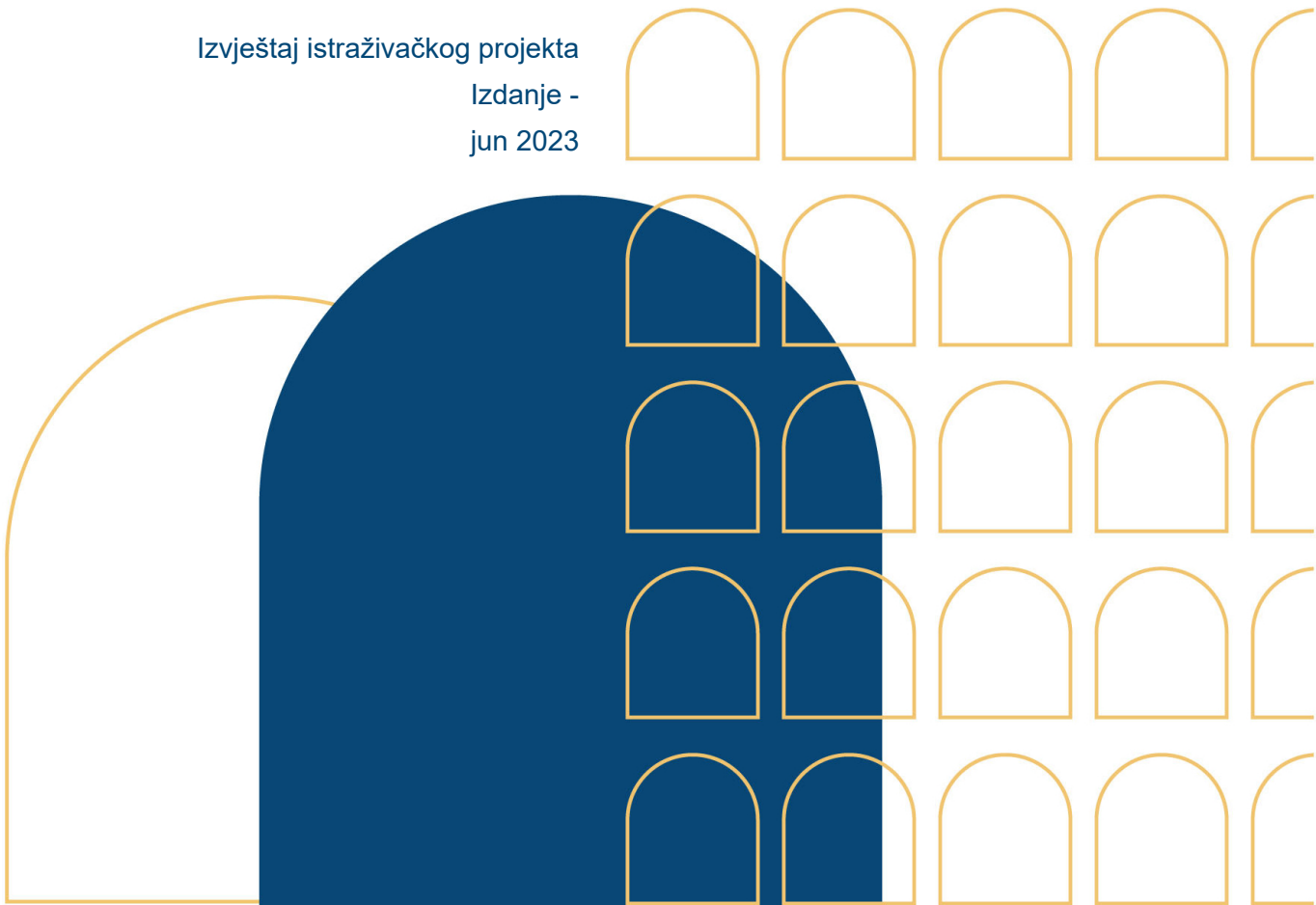
PRIMJENA MONITORA MEDIJSKOG PLURALIZMA U EVROPSKOJ UNIJI, ALBANIJI, CRNOJ GORI, REPUBLICI SJEVERNOJ MAKEDONIJI, SRBIJI I TURSKOJ ZA 2022. GODINU

Izveštaj za zemlju: Crna Gora

Daniela Brkić, nezavisna istraživačica

Izveštaj istraživačkog projekta

Izdanje -
jun 2023

SADRŽAJ

1.	O projektu	4
1.1.	Pregled projekta	4
1.2.	Metodološke napomene	4
2.	Uvod	6
3.	Rezultati prikupljanja podataka: procjena rizika za medijski pluralizam	8
3.1.	Osnovna zaštita (43% - Srednji rizik)	11
3.2.	Tržišni pluralizam (73% - Visoki rizik)	14
3.3.	Politička nezavisnost (65% - Srednji rizik)	17
3.4.	Društvena uključenost (70% - Visoki rizik)	20
4.	Zaključci	23
5.	Napomene	25
6.	Reference	26

Aneks I. Istraživački tim zemlje

Aneks II. Grupa eksperata

© Evropski univerzitetski institut 2023
Uređivačka pitanja i odabir © Daniela Brkić, 2023

Ovaj rad je licenciran u skladu sa Creative Commons Attribution 4.0 (CC-BY 4.0) International licencom koja reguliše uslove pristupa i korišćenja ovog rada. Prilikom pozivanja ili citiranja mora se navesti puno ime autora, urednika, naslov, serija i broj, godina i izdavač.

Stavovi iznijeti u ovoj publikaciji predstavljaju mišljenje autora, a ne Evropskog univerzitetskog instituta.

Izdavač
European University Institute (EUI)
Via dei Roccettini 9, I-50014
San Domenico di Fiesole (FI)
Italy

Nastalo uz podršku Erasmus+ programa Evropske unije. Evropska komisija podržava EUI kroz budžet EU. Ova publikacija odražava isključivo stavove autora i Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu informacija koje publikacija sadrži.

1. O projektu

1.1. Pregled projekta

Monitor medijskog pluralizma (Media Pluralism Monitor - MPM) je istraživački alat dizajniran za identifikaciju potencijalnih rizika za pluralizam medija u državama članicama i zemljama kandidatima za članstvo u Evropskoj uniji. Ovaj narativni izvještaj izrađen je na osnovu podataka prikupljenih uz pomoć MPM alata tokom 2022. godine. Istraživanje je sprovedeno u 27 zemalja članica EU, kao i u Albaniji, Crnoj Gori, Republici Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i Turskoj. Ovaj projekat, kroz pripremnu akciju Evropskog parlamenta, podržan je grantom koji je Evropska komisija dodijelila Centru za medijski pluralizam i slobodu medija (Centre for Media Pluralism and Media Freedom - CMPF) Evropskog univerzitetskog instituta.

1.2. Metodološke napomene

Autori i kontrolori

CMPF saraduje saiskusnim, nezavisnim nacionalnim istraživačima koji prikupljaju podatke i pišu narativne izvještaje, osim u slučaju Italije, gdje podatke prikuplja tim CMPF-a. Istraživanje je bazirano na standardizovanom upitniku koji je razvio CMPF.

Kada je u pitanju Crna Gora, CMPF-u je partner bila Daniela Brkić (nezavisna istraživačica), koja je prikupila podatke, bodovala i komentarisala varijable u upitniku i intervjuisala stručnjake. CMPF-ov tim je prekontrolisao izvještaj. A kako bismo dodatno osigurali tačnost i pouzdanost rezultata, grupa nacionalnih stručnjaka je u svakoj državi pregledala odgovore na pitanja izdvojena za evaluaciju. (lista stručnjaka nalazi se u Aneksu II). U odabranim zemljama, konačni izvještaj je dodatno pregledao nezavisni stručnjak iz date zemlje.

Rizici za pluralizam medija ispitivani su u četiri glavne tematske oblasti: osnovna zaštita, tržišni pluralizam, politička nezavisnost i društvena uključenost. Rezultati se temelje na procjeni niza indikatora za svaku tematsku oblast (vidi Tabelu 1).

Osnovna zaštita	Tržišni pluralizam	Politička nezavisnost	Društvena uključenost
Zaštita slobode izražavanja	Transparentnost medijskog vlasništva	Politička nezavisnost medija	Zastupljenost manjina
Zaštita prava na informisanje	Pluralizam pružalaca medijskih usluga	Uređivačka nezavisnost	Lokalni/regionalni i mediji zajednice
Standardi i zaštita novinarske profesije	Pluralizam na digitalnim tržištima	Audiovizuelni mediji, onlajn platforme i izbori	Rodna ravnopravnost u medijima
Nezavisnost i efikasnost medijskih regulatornih tijela	Održivost medija	Državna regulacija resursa i podrška medijskom sektoru	Medijska pismenost
Doseg tradicionalnih medija i dostupnost interneta	Uređivačka nezavisnost od komercijalnog i vlasničkog uticaja	Nezavisnost javnih medijskih servisa	Zaštita od dezinformacija i govora mržnje

Tabela 1: Oblast i indikatori Monitora medijskog pluralizma

Digitalna dimenzija

Monitor (MPM) ne smatra da je digitalna dimenzija izolovano medijsko područje, već da je isprepletana s tradicionalnim medijima i postojećim principima pluralizma medija i slobode izražavanja. Ipak, MPM omogućava mjerenje specifičnih rizika u digitalnoj sredini pa tako izvještaj sadrži i specifičnu analizu rizika povezanih s digitalnim medijskim okruženjem.

Izračunavanje rizika

Rezultati za svaku od tematskih oblasti i pojedinačne indikatore prikazani su na skali od 0 do 100%. Rezultati između 0 i 33% se smatraju niskim rizikom, od 34 do 66% srednjim, a oni između 67 i 100% visokim rizikom.

Na nivou indikatora, ocjena 0 vrijedi 3%, a ocjena 100 vrijedi 97%, kako bi bila izbjegnuta procjena potpunog odsustva ili nevojbenosti rizika.

Metodološke izmjene

Za svako izdanje MPM-a, CMPF ažurira i fino podešava upitnik, na osnovu evaluacije alata nakon njegove implementacije, rezultata prethodnog prikupljanja podataka i postojanja novodostupnih podataka. Za MPM 2023 nijesu napravljene veće izmjene upitnika osim kod indikatora Transparentnost medijskog vlasništva, Pluralizam na digitalnim tržištima i Uticaj vlasnika i oglašivača na uređivanje sadržaja medija (oblast Tržišnog pluralizma) i Zaštita od dezinformacija i govora mržnje (oblast Socijalne uključenosti). Rezultati dobijeni za ove indikatore stoga nijesu direktno uporedivi sa rezultatima dobijenim u prethodnom izdanju MPM-a. Metodološke promjene su objašnjene na web stranici CMPF-a na adresi <http://cmpf.eui.eu/media-pluralism-monitor/>.

U oblasti Tržišnog pluralizma promijenjena su imena tri indikatora. Nekadašnji indikator „Koncentracija medija informativnog karaktera” sada se zove „Pluralizam pružalaca medijskih usluga”; „Koncentracija onlajn platformi i zaštita konkurencije” preimenovano je u „Pluralizam na digitalnim tržištima”; „Uticaj vlasnika i oglašivača na uređivanje sadržaja medija” preimenovan je u „Uređivačka nezavisnost od komercijalnog i vlasničkog uticaja”.

Odricanje od odgovornosti: Sadržaj izvještaja ne odražava nužno stavove CMPF-a, niti poziciju članova Grupe eksperata. Predstavlja stavove nacionalnog tima zemlje koji je prikupio podatke i izradio izvještaj. Zbog ažuriranja i poboljšanja upitnika, rezultati MPM2023 možda neće biti u potpunosti uporedivi s onima u prethodnim izdanjima MPM-a. Za više detalja o projektu, pogledajte CMPF izvještaj o MPM2023, dostupan na: <http://cmpf.eui.eu/media-pluralism-monitor/>.

2. Uvod

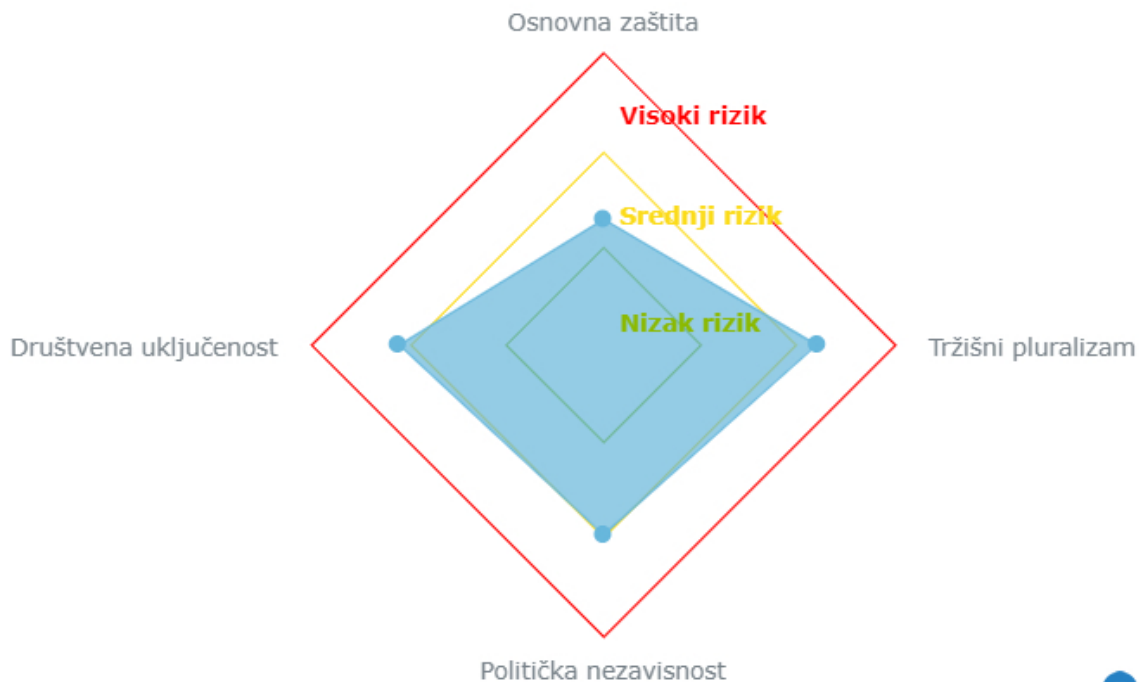
- **O zemlji:** Crna Gora je država Zapadnog Balkana sa više od 620 000 stanovnika i teritorijom od 13 812 kvadratnih kilometara. Crna Gora je obnovila državnu nezavisnost na referendumu 2006. godine, kada je prekinuta državna unija sa Srbijom u kojoj se našla nakon raspada Jugoslavije.
- **Jezici:** Službeni jezik je crnogorski, a u službenoj upotrebi su srpski, bosanski, hrvatski i albanski jezik.
- **Manjine:** Crna Gora je multinacionalna i multireligijska država. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine, Crnogorci čine 44,98% stanovništva, Srbi 28,73%, Bošnjaci 8,65%, Albanci 4,91%, Muslimani 3,31%, Romi 1,01% i Hrvati 0,97%.
- **Ekonomska situacija:** Crnogorska privreda se u velikoj mjeri oslanja na turizam i izvoz rafiniranih metala. Iako se još oporavlja od pandemije, u 2022. ekonomski rast procjenjuje se na jakih 6,9 odsto, čime se dostiže BDP od 5.797 miliona eura. Potrošnja domaćinstava je glavna komponenta BDP-a (80 odsto). Crna Gora je 2022. godine imala najveću inflaciju u posljednjih 20 godina – u prosjeku 13%. Ipak, privatna potrošnja je i dalje rasla, zahvaljujući poreskoj reformi koja je povećala stvarni raspoloživi dohodak građana, i rastu turizma, koji se gotovo vratio na nivo prije pandemije. Javni dug je veoma visok (preko 73% BDP-a) zbog velikih infrastrukturnih projekata koje dominantno kreditira Kina. Visok trošak države i nedovršeno restrukturiranje državnih preduzeća i dalje koče punu transformaciju u tržišnu ekonomiju.
- **Politička situacija:** Crna Gora se 2022. godine suočila sa nezapamćenom institucionalnom nestabilnošću. Vlada je bila u prelaznom mandatu, a Ustavni sud i neke druge pravosudne instance nijesu funkcionisale. Državna uprava formirana nakon istorijskih parlamentarnih izbora u avgustu 2020. godine, na kojima su pobijedile uglavnom prosrpske stranke, srušena je izglasavanjem nepovjerenja početkom 2022. Ovo je bila prva vlada u više od 30 godina formirana bez Demokratske partije socijalista, na čelu sa aktuelnim predsjednikom države Milom Đukanovićem. Zvaničnici EU upozorili su da bi institucionalna nestabilnost mogla dovesti do obustave pregovora o pristupanju EU. Predsjednički i parlamentarni izbori zakazani su za 2023. godinu.
- **EU integracije:** Crna Gora je počela pregovore za članstvo u Evropskoj uniji (EU) 29. juna 2012. godine. Crna Gora je članica NATO alijanse od 2017. godine.
- **Medijsko tržište:** U Crnoj Gori izlaze tri dnevne novine. Postoje četiri TV stanice sa nacionalnom pokrivenošću, od kojih je jedna javni medijski servis, kao i 16 lokalnih, regionalnih i isključivo kablovskih emitera. Javni RTV sistem čini više od polovine medijskog tržišta i sastoji se od nacionalnog JMS-a sa četiri TV i dva radio kanala, šest lokalnih javnih TV stanica i 16 lokalnih javnih radio emitera. Postoji 29 registrovanih komercijalnih radio stanica i preko stotinu onlajn medija, ali samo nekoliko velikih novinskih portala.
- **Regulatorno okruženje:** Regulatori su nezavisni od Vlade, ali je Skupština odgovorna za usvajanje njihovih finansijskih planova i izvještaja i ima pravo da ih mijenja. Agencija za elektronske medije ima veoma ograničenu moć sankcionisanja, što umanjuje njenu efikasnost u regulisanju AV tržišta. Postoji aktivan Sindikat medija koji ulaže napore u jačanje regulative i uslova rada medijskih radnika. Međutim, kada je u pitanju medijski sadržaj, profesionalne novinarske organizacije nemaju značajan uticaj, a samoregulacija je veoma slaba. Vlada je 2021. godine pristupila izradi medijske strategije sa akcionim planom kao okvirnom dokumentu za buduća poboljšanja socio-ekonomskog položaja novinara i njihove

sigurnosti, ali i izazova medijskog tržišta i njegove održivosti, samoregulacije, nezavisnosti javnih servisa, govora mržnje i medijske pismenosti.

- **COVID-19:** Kriza izazvana COVID-19 pandemijom nije ostavila značajnog traga na poslovanje medija. Prihodi od oglašavanja nijesu se smanjili, niti su izgubljena radna mjesta u medijskom sektoru. Podrška Vlade komercijalnim medijima u borbi protiv posljedica pandemije nastavljena je i u 2022. godini.

3. Rezultati prikupljanja podataka: procjena rizika za medijski pluralizam

Crna Gora: Oblasti rizika za medijski pluralizam

JS chart by amCharts

Crna Gora bilježi srednji rizik u oblastima **osnovne zaštite (43%)** i **političke nezavisnosti (65%)**, te visok rizik u domenima **tržišnog pluralizma (73%)** i **socijalne uključenosti (70%)**.

Sloboda izražavanja i pravo na informisanje su u Crnoj Gori zakonski zagarantovani bez ikakvih značajnijih odstupanja od evropskih standarda, pa je stoga oblast **osnovne zaštite** najbolje ocijenjena. Agencija za elektronske medije vrši svoju regulatornu funkciju nezavisno i transparentno, ali joj nedostaju efikasna zakonska ovlašćenja za sankcionisanje. Srednji nivoi rizika se uglavnom odnose na neefikasan mehanizam pristupa informacijama u posjedu javnih organa i loši uslovi rada novinara. Čutanje administracije, ali i nedostatak samih administrativnih kapaciteta dovode do toga da broj podnijetih žalbi u postupku slobodnog pristupa informacijama iz godine u godinu raste (Godišnji izvještaj Agencije za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama, 2023.).^[1] Bezbjednost novinara predstavlja izazov. Nerasvijetljena ubistva i napadi na novinare stvaraju atmosferu nesigurnosti u medijskoj profesiji. Profesionalne organizacije nemaju snage da garantuju poštovanje etičkih standarda, a mehanizmi samoregulacije su slabi.

Područje **tržišnog pluralizma (73%)** bilježi veoma visok rizik u indikatoru pluralizma pružalaca medijskih usluga, zbog visoke koncentracije naročito u digitalnoj sferi, a takođe je izrađen i visok rizik u indikatoru uređivačke nezavisnosti od komercijalnog i vlasničkog uticaja. Pravila o transparentnosti medijskog vlasništva nijesu u potpunosti primijenjena u praksi, posebno u slučaju onlajn medija. Takođe, ne postoji registar krajnjih i stvarnih vlasnika, što otežava njihovu identifikaciju, posebno kod medija koji su osnovani stranim kapitalom. Imenovanje i razrješenje urednika u potpunosti su u rukama vlasnika medija, a novinari nemaju bilo kakvu zaštitu u slučaju promjene vlasnika ili urednika. Samo nekolicina medija ima interne propise o razdvajanju uredničkog sadržaja od marketinških aktivnosti. Javni medijski servisi (JMS) se finansiraju direktno iz budžeta u iznosu koji znatno premašuje budžete privatnih medija, a da pri tom ne

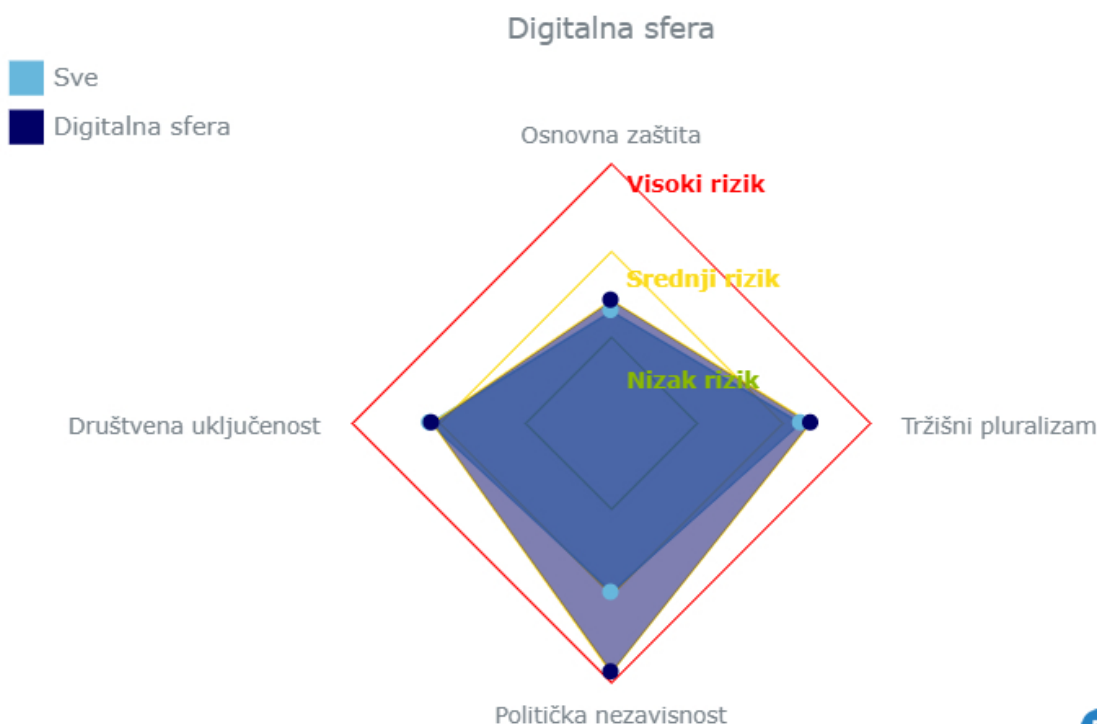
postoje zaštitne mjere koje bi osigurale očuvanje konkurentnosti na medijskom tržištu.

Oblast **političke nezavisnosti** bilježi ukupnu ocjenu srednjeg rizika (65%), budući da znatan broj medija u svojim uređivačkim linijama iskazuje političku naklonost. Političarima je zabranjeno da posjeduju medije, ali se mogu uočiti indirektno veze. Zakoni i sektorski propisi nijesu garancija uređivačke nezavisnosti. AV regulator nadzire poštovanje pravila izbornog oglašavanja. Odredbe o jednakim uslovima i zastupljenosti političkih aktera u predizbornim kampanjama uglavnom se poštuju uz preostale izazove u lokalnim JMS i prisutnu praksu skrivenog političkog marketinga. Parlament je nadležan za izbor upravljačkog tijela nacionalnog JMS-a i on generalno odlučuje po stranačkoj liniji. Zavisnost od političke vlasti je posebno izražena u lokalnim javnim servisima. Postoji mehanizam državne podrške medijskom pluralizmu uspostavljen 2021. godine, koji funkcioniše na transparentan i jasan način, ali transparentnost u drugim oblicima državnog finansiranja medija još nije u potpunosti postignuta.

Rezultati ostvareni u oblasti **socijalne uključenosti** su na nivou prošlogodišnjih i spadaju u rang visokog rizika (70%). Programi za manjine se redovno emituju na nacionalnom JMS-u, a postoji i određen broj privatnih medija koji zadovoljavaju potrebe albanske manjine. Programi za osobe sa invaliditetom gotovo da i ne postoje. Nijedan privatni medij ne nudi programe na znakovnom jeziku ili audio deskripciju za slabovide. Ocjene visokog rizika takođe donose i podindikator se tiču dezinformacija i govora mržnje, a gdje se konstatuje nedostatak sistematske i efikasne kontrole ovih pojava. Žene su nekoliko puta manje prisutne u informativnim emisijama kao izvori informacija i eksperti. Pozitivni pomaci načinjeni su u oblasti medijske pismenosti zahvaljujući odluci vlade da se medijska pismenost uvrsti kao izborni predmet u sve osnovne škole u Crnoj Gori.

Fokus na digitalnom okruženju

Crna Gora: Oblasti rizika za medijski pluralizam

JS chart by amCharts

Sfera digitalnih medija generalno je manje regulisana od tradicionalnih medija i stoga je nivo rizika viši. **Fundamentalna zaštita u onlajn svijetu (47%)** bilježi srednji rizik, dok preostale tri oblasti spadaju u zonu visokog rizika kad je riječ o onlajn sferi – **pluralizam tržišta (77%)**, **politička nezavisnost (96%)** i **društvena uključenost (69%)**.

Osnovna zaštita u onlajn sferi (47%). Izmjenama i dopunama krovnog zakona iz 2020. godine (Zakon o medijima 82/2020) osnovna prava i obaveze proširena su na izvorno internetske medije. Stoga se ista pravila o slobodi izražavanja, ali i njenoj zaštiti primjenjuju na onlajn medije. Nema dokaza da država ili internet provajderi ometaju onlajn sadržaj, ali ne postoji ni nacionalni sigurnosni mehanizam koji bi garantovao neutralnost mreže. Uspon digitalnih medija skrenuo je pažnju i na položaj slobodnih (freelance) novinara, koji prema važećem zakonu o zapošljavanju nemaju mogućnosti socijalnog osiguranja.

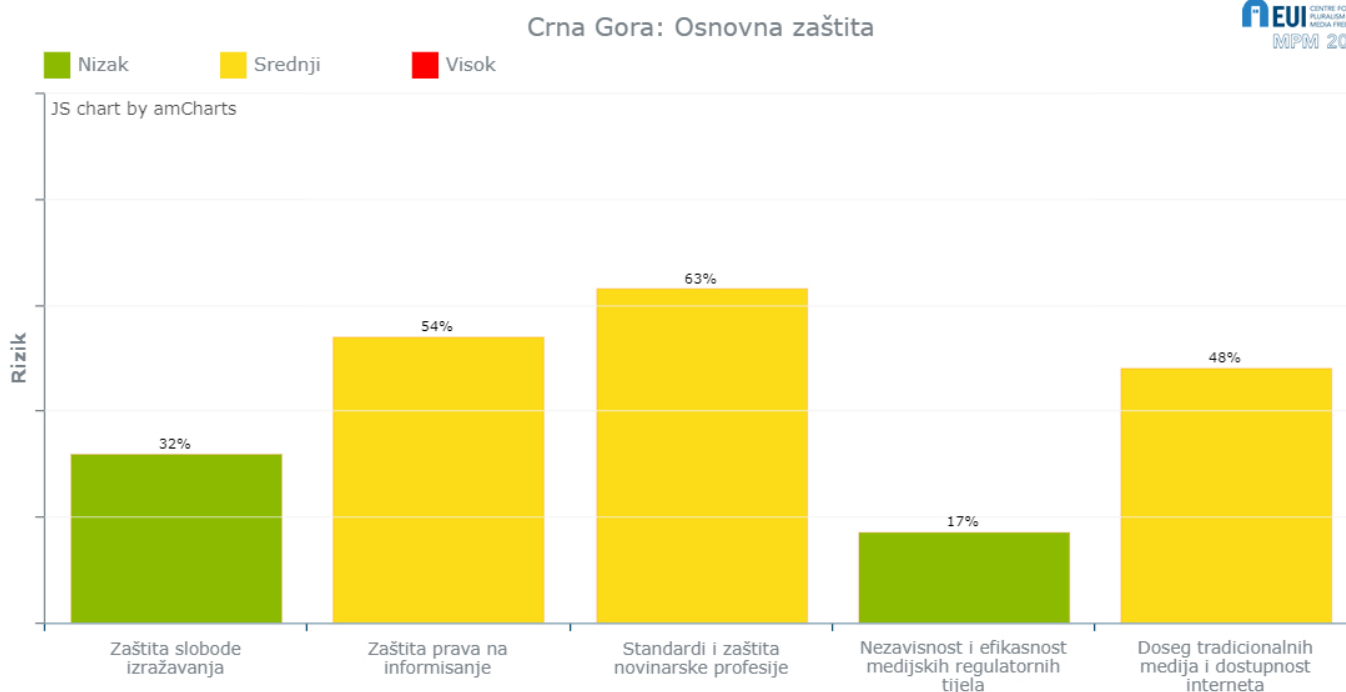
Pluralizam online tržišta (77%). Zakon o medijima 82/2020 naložio je da onlajn mediji javno obznane podatke o vlasništvu i ponovo je uveo proceduru registracije digitalnih medija kod resornog ministarstva. Međutim, bez predviđenih sankcija, neki od aktivnih internet portala ne pridržavaju se ovih pravila, što otežava identifikaciju njihovih vlasnika i procesuiranje zbog potencijalnih etičkih kršenja ili štetnog sadržaja. Tržišni podaci o ovom segmentu medijskog tržišta najvećim dijelom nisu dostupni, a onlajn mediji ne potpadaju pod zakonske odredbe o koncentraciji medija.

Područje u kojem se digitalna sfera značajno razlikuje u nivoima rizika (31 procentni poen više) je područje **političke nezavisnosti onlajn medija (96%)**. Bez odgovarajućih mehanizama za sprečavanje političkog uticaja na uređivački sadržaje onlajn medija, oni lako postaju oruđa za političke kampanje, a budući da za njih ne važe pravila o izvještavanju o izborima, to obesmišljava neke od temeljnih principa fer političke borbe u medijima – jednaku zastupljenost, iste cijene oglašavanja, i pravilo izborne tišine uoči izbora.

Društvena uključenost u onlajn sferi (69%). Online mediji su primarni teren za dezinformacije i govor mržnje, ali Crnoj Gori nedostaju kapaciteti za otkrivanje i efikasni mehanizmi za prijavljivanje govora mržnje. Postoji samo jedna platforma za provjeru činjenica Raskrinkavanje.me pokrenuta kao dio inicijative Facebook-a. Izvještaji NVO sektora (Mreža dezinformacija u Crnoj Gori: Vidimo li slona u sobi?, 2022) pokazuju da i dezinformacije i govor mržnje predstavljaju ozbiljan problem u Crnoj Gori.

3.1. Osnovna zaštita (43% - Srednji rizik)

Indikatori osnovne zaštite predstavljaju regulatornu okosnicu medijskog sektora u svakoj savremenoj demokratiji. Oni mjere brojna potencijalna područja rizika, uključujući postojanje i efikasnost primjene regulatornih zaštitnih mjera za slobodu izražavanja i pravo na informisanje; status novinara u svakoj od zemalja, uključujući njihovu zaštitu i mogućnosti za rad; nezavisnost i djelotvornost nacionalnih tijela nadležnih za regulisanje medijskog sektora, te dostupnost tradicionalnih medija i pristup internetu.

Crnogorsko zakonodavstvo garantuje slobodu izražavanja i pravo na informisanje. Nedostatak institucionalnih kapaciteta, međutim, otežava efikasan pristup informacijama u posjedu javnih službi. Novinarska profesija se suočava sa izazovima bezbjednosti, poštovanja etičkih standarda i loših uslova rada. Regulatorno tijelo nadležno za radiodifuzne medije radi nezavisno i transparentno, ali nema dovoljno kaznenih ovlašćenja za efikasan rad.

Indikator **Zaštita slobode izražavanja** nosi nizak rizik (32%) i za jedan procentni poen je viši nego prethodne godine. Sloboda izražavanja je zagarantovana Ustavom i Zakonom o medijima (82/2020) uz ograničenja u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava. Postoji nekoliko dostupnih mehanizama za otklanjanje povreda slobode izražavanja, kako to predviđaju Zakon o medijima (82/2020) i Krivični zakonik (70/2003), ali je efikasnost pravosuđa ozbiljno ograničena. Zbog političke nestabilnosti u zemlji, sudski sistem je u posmatranom period bio nefunkcionalan jer Skupština nije izabrala sudije Ustavnog suda i Sudskog savjeta, koji je glavni organ upravljanja pravosudnim sistemom i karijerom sudija. Podaci o slučajevima klevete u 2022. godini nijesu dostupni, ali analiza Sindikata medija Crne Gore (SMCG) (Činjenicama protiv tužbi – deset godina od dekriminalizacije klevete u Crnoj Gori, 2021.) iz 2021. pokazuje da je prosječno trajanje postupaka zbog tužbe za povredu prava ličnosti pred crnogorskim osnovnim sudovima dvije godine.

Indikator **Zaštita prava na informisanje** je kao i prethodne godine zabilježio srednji rizik (54%). Pristup informacijama u posjedu državne uprave ima značajna ograničenja u praksi. Oko jedna trećina svih zahtjeva za pristup informacijama biva u potpunosti ili djelimično odbijena, ali još veći problem predstavlja izuzetno visok broj žalbi, koji je svake godine sve veći. U 2022. godini zabilježen je rekordan broj žalbi – 8865 (2021:5400, 2020:3000), a 84% razmotrenih je ocijenjeno opravdanim. (Godišnji izvještaj Agencije za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama, 2023.). Nadležna Agencija tvrdi da se žalbeni

mehanizam zloupotrebljava za traženje odštete u sudskom postupku i zalaže se za zakonska ograničenja prava na slobodan pristup informacijama.^[2] Administracija često nije u mogućnosti da ispoštuje zakonski rok od 15 dana za odgovor na podnijete zahtjeve za informacijama, kao ni na posljedne žalbe, što rezultira velikim brojem upravnih sudskih postupaka i pratećim troškovima. Izmjene Zakona o slobodnom pristupu informacijama^[3] pripremljene su 2021. godine, ali je njihova primjena odložena dok se prvo ne ojačaju institucionalni kapaciteti Agencije.

Pravni okvir za zaštitu uzbunjivača uspostavljen je 2016. godine^[4], ali za više od četiri godine primjene relevantnog zakona samo četiri osobe su dobile neki vid zaštite^[5]. S duge strane mediji su čak izvještavali o nekoliko slučajeva sankcionisanja uzbunjivača. U 2022. godini broj prijavljenih slučajeva popeo se na rekordnih 188 (142 u 2021., 75 u 2020.), ali je neki vid zaštite odobren samo dvjema osobama (Godišnji izvještaj Agencije za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama, 2023).

Kod indikatora **Novinarska profesija, standardi i zaštita** nivo rizika skliznuo je sa visokog na srednji (63%), ali je i dalje najviši u oblasti osnovne zaštite.

Kvalitet medijskog sadržaja je generalno ispod profesionalnih standarda i normi. Profesionalna udruženja nijesu dovoljno jaka da utiču na medije da se pridržavaju profesionalnih standarda ili da pruže podršku u očuvanju uređivačke nezavisnosti. Mehanizmi samoregulacije su takođe veoma slabi. Sindikat medija Crne Gore, koji okuplja oko polovinu zaposlenih u medijima, upozorava na loš materijalni status novinara, pritiske, preopterećenost poslom i strah. (Socijalno-ekonomski položaj medijskih radnika, 2021.). Slobodnjaci i samozaposleni novinari nisu zaštićeni programima socijalnog osiguranja.

U 2022. godini zabilježeno je 19 napada na novinare i medijske kuće, šest manje nego godinu ranije. Nadalje, od 13 novinara koji su bili žrtve napada, njih osam su žene. Policija je bila efikasnija u procesuiranju novih slučajeva. Međutim, zloglasni slučajevi iz prošlosti, uključujući ubistva i ranjavanja, ostaju neriješeni.

Zakon o medijima (82/2020) ostavlja mogućnost državnom tužiocu da traži otkrivanje novinarskih izvora ako je to potrebno radi zaštite "interesa nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta i zdravstvene zaštite". Opšta uredba o zaštiti podataka o ličnosti (GDPR) još nije transponovana u nacionalno zakonodavstvo.

Indikator **Nezavisnost i efikasnost medijskih regulatornih tijela** nosi nizak rizik (17%), i pri tom je pet procentnih poena niži u odnosu na prethodnu godinu i najbolje je ocijenjen u oblasti osnovne zaštite. Regulator, Agencija za elektronske medije, uglavnom obavlja svoj mandat na profesionalan i vrlo transparentan način. Njena efikasnost u regulisanju radiodifuznog tržišta je, međutim, u praksi ograničena jer regulator može da izdaje samo opomene, kao najblažu i često neefikasnu mjeru, ili da sprovodi najoštriju sankciju oduzimanja dozvole (Zakon o elektronskim medijima, 055/16).

Univerzalni doseg tradicionalnih medija i pristup internetu bilježe srednji rizik (48%), dva procentna poena manje nego 2021. Univerzalna pokrivenost javnog servisa je zakonski zagarantovana, a trenutno signal nacionalnog javnog emitera pokriva više od 98% teritorije Crne Gore.

Fokus na digitalnom okruženju

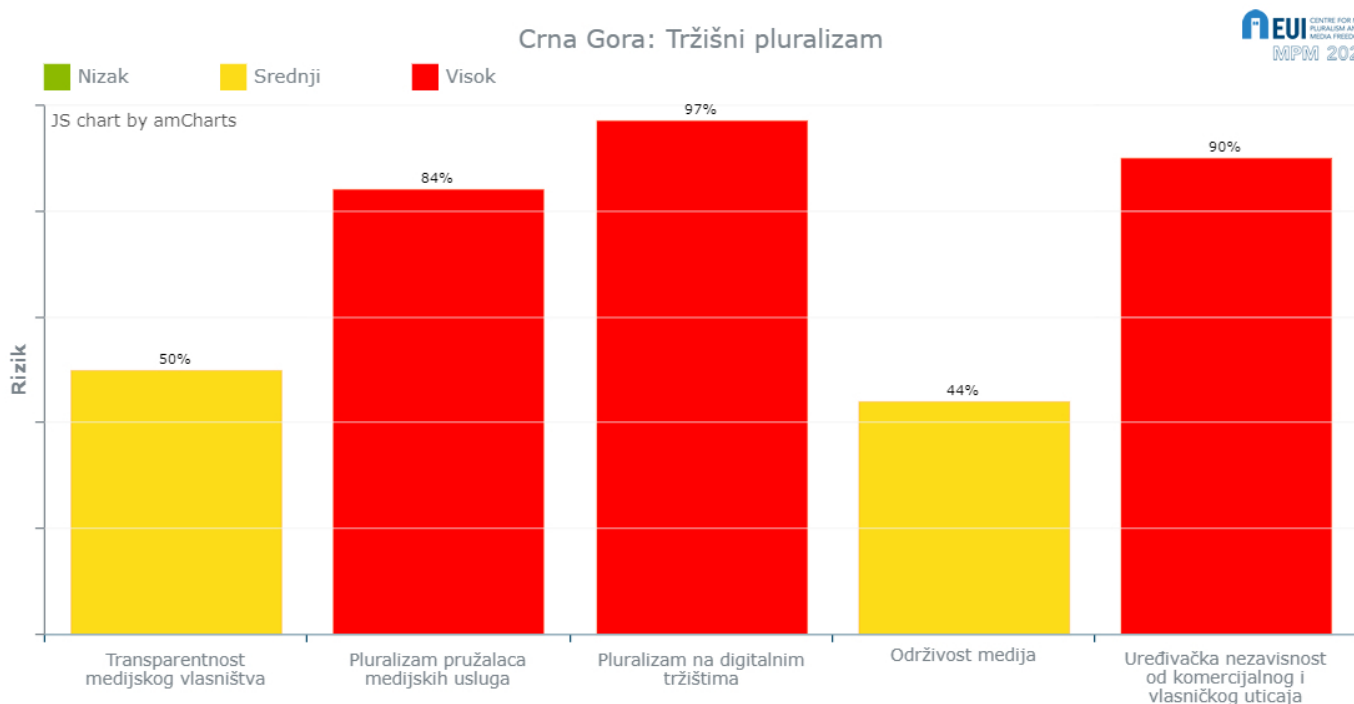
Nivo rizika u digitalnoj sferi je četiri procentna poena veći (47%) nego kod tradicionalnih medija u oblasti osnovne zaštite. Online mediji se tretiraju jednako kao i tradicionalni mediji kada je u pitanju sloboda izražavanja (Zakon o medijima 82/2020). Nema dokaza da je država nezakonito ograničila ili ometala pristup internetu ili cenzurisala sadržaj na internetu. Osim toga, izvještaji o transparentnosti platformi društvenih mreža pokazuju da nijesu zapirili nijedan lokalni zahtjeve za uklanjanjem sadržaja.

U 2022. godini zabilježeno je sedam slučajeva ugrožavanja sigurnosti novinara na internetu. Prijetnje uključuju zastrašivanje, uznemiravanje i ucjenu putem e-pošte i poruka na društvenim mrežama, te pokušaj diskreditacije i klevetanja. Broj zabilježenih slučajeva je isti kao i 2021. godine. Pet od ovih slučajeva upućeno je novinarkama.

Procenat domaćinstava sa pristupom internetu povećan je 2022. godine za 0,7% i dostiže 81,5%, dok je prosečna brzina interneta u zemlji 38,65 Mbps. Međutim, u Crnoj Gori ne postoje regulatorne mjere zaštite u pogledu neutralnosti mreže i nije moguće utvrditi da li pružaoci internet usluga (ISP) upravljaju mrežnim saobraćajem na način koji je transparentan, nepristrasan i neutralan. Crna Gora se pridružila sankcijama EU protiv Rusije, kao reakciji na rat u Ukrajini, a koje su uključivale zabranu lokalnim operaterima da emituju, omogućavaju ili na drugi način doprinose širenju bilo kakvog sadržaja Russia Today i Sputnjika. Zabrana se odnosi na dozvole za emitovanje ili autorizaciju, prenos i aranžmane distribucije između dvije kompanije i lokalnih operatera i internet provajdera.

3.2. Tržišni pluralizam (73% - Visoki rizik)

Oblast Tržišni pluralizam fokusira se na ekonomske rizike za pluralizam medija koji proizlaze iz nedostatka transparentnosti i koncentracije vlasništva, održivosti medijske industrije i izloženosti novinarstva komercijalnim interesima. Prvi indikator ispituje postojanje i efikasnost odredbi o transparentnosti vlasništva nad medijima. Nedostatak konkurencije i eksterni pluralizam se posebno procjenjuje za informativne medije (produkcija vijesti) i za online platforme (pristup vijestima), uzimajući u obzir odvojeno horizontalnu i unakrsnu koncentraciju medija; koncentraciju na online marketinškom tržištu i ulogu onih koji obezbjeđuju zaštitu konkurencije. Indikator održivosti medija mjeri trend prihoda i stopu zaposlenosti u odnosu na kretanje BDP-a. Posljednji indikator ima za cilj da procijeni rizike za tržišni pluralizam kada se radi o poslovnim interesima u proizvodnji medijskog sadržaja, odnosno uticaju komercijalnih interesa i vlasnika medija na uređivanje medijskog saržaja.

U oblasti **tržišnog pluralizma** nivo rizika je uvećan za pet procentnih poena u odnosu na prethodnu godinu, što sa 73% predstavlja visok nivo rizika. Ovdje treba imati u vidu da je crnogorsko medijsko tržište malo i koncentrisano, sa značajnim udjelom javne intervencije, prvenstveno kroz mrežu nacionalnih i lokalnih javnih medijskih servisa koji se finansiraju direktno iz javnih prihoda. Podaci o direktnom vlasništvu su najvećim dijelom dostupni, ali to nije slučaj sa konačnim vlasnicima. Online mediji nijesu obuhvaćeni pravilima dozvoljene medijske koncentracije. Tržištu nedostaju mjerenja gledanosti/slušanosti i finansijska transparentnost. Medijski biznis se pokazuje održivim, ali se njegov najveći dio finansira iz javnih sredstava. Komercijalni i vlasnički uticaj na uređivački sadržaj je veoma snažan bez efikasnih zaštitnih mehanizama.

Indikator **Transparentnost medijskog vlasništva** bilježi srednji rizik (50%), što je šest procentnih poena više nego u 2021. godini. Povećanje je uzrokovano novim parametrima u monitoringu koje se tiču obaveze finansijskog izvještavanja specifičnog za medijske kuće, a koje crnogorsko zakonodavstvo ne poznaje. Osnovni podaci o vlasništvu su javno dostupni za većinu tradicionalnih medija, kako je propisano Zakonom o medijima (82/2020).^[6] Podaci o vlasnicima audio-vizuelnih medija dostupni su na internet stranici regulatorne agencije, dok registar onlajn medija vodi resorno ministarstvo. Odredbe o sankcionisanju za nepoštovanje obaveza transparentnosti postoje, ali nikada još nijesu primijenjene. Poseban izazov predstavlja dostupnost podataka o krajnjim vlasnicima medija osnovanih stranim kapitalom, jer se obaveza

transparentnosti završava sa podacima o lokalnoj kćerci kompaniji. Ovo je posebno značajano je su od 2022. godine sve nacionalne TV stanice, osim JMS-a, u vlasništvu su stranih subjekata, što je posljedica nekoliko medijskih akvizicija koje su uslijedile nakon promjene državnog režima krajem 2020. godine.

Indikator **pluralizma pružalaca medijskih usluga** nosi visok rizik (84%). Pravila o medijskoj koncentraciji odnose se samo na tradicionalne medije. Zakon o elektronskim medijima (55/2016) propisuje pragove nedozvoljene horizontalne i međumedijske koncentracije, a regulatorna agencija nadzire poštovanje zakona. Na tržištu nedostaju preduslovi za dodatne garancije medijskog pluralizma, kao što su podaci o tiražu medija, prodatim primjercima ili mjerenja publike, što uveliko povećava nivo rizika. Velikoj koncentraciji doprinosi i veličina tržišta. Tako postoje samo tri dnevne novine, a u audiovizuelnom sektoru četiri najveće kompanije ostvaruju 77% ukupnih prihoda (PBS RTCG (58%), TV Vijesti (9%), PBS Gradska RTV (5%) i TV Nova M (5%)), iako treba napomenuti da se dvije (JMS) finansiraju direktno iz javnog budžeta po fiksnoj godišnjoj stopi. Kod radio stanica je konkurencija veća, ali četiri najveća vlasnika čine 60% tržišta.

Pokazatelj **pluralizma na digitalnim tržištima** ima najveću ocjenu (96%), uglavnom zbog toga što je tržište online medija u velikoj mjeri neregulisano ili za njega nema dostupnih podataka. Krajem 2022. godine bilo je 85 zvanično registrovanih onlajn medija, ali se procjenjuje da je njihov broj veći. [9] Medijski regulatori i nadležni u sektoru ne daju podatke o prihodima mediji niti o veličini publike. Pokušaj Sindikata medija da mapira prihode onlajn medija (Socijalno-ekonomski položaj medijskih radnika, 2021) pokazao je da je samo kod manjeg dijela registrovanih medija moguće pristupiti podacima o prihodima putem javne baze finansijskih izvještaja preduzeća. Procjena je da domaće digitalno tržište vrijedi oko 1,5 miliona eura. Najbolje rangirani sajtovi u Crnoj Gori su Google.com, Facebook.com i Youtube.com, a među prvih deset najposjećenijih nalazi se i jedan domaći portal informativnog karaktera (Vijesti.me). Zato ne iznenađuje ni to da se dvije trećine saobraćaja ka onlajn vijestima generiše preko pretraživača i društvenih mreža. Državna uprava prihoda ne raspolaže podacima o tome koliko velike onlajn platforme prihoduju na ime oglašavanja na teritoriji Crne Gore. Takođe, u Crnoj Gori ne postoji oporezivanje digitalnih usluga.

Indikator **održivosti medija** nosi srednji rizik (44%). Procjenjena vrijednost medijskog tržišta je na nivou iz 2020. godine kada su prihodi iznosili oko 42 miliona eura sa skoro tri miliona suficita, ali nedostatak zvaničnih podataka o prihodima u medijskoj industriji za posljednje dvije godine doprinosi riziku ovog pokazatelja. Crnogorsko medijsko tržište je generalno otporno jer se najveći dio finansira direktno javnim novcem preko mreže javnih servisa. Dodatni priliv obezbjeđuje se kroz Fond za podsticanje medijskog pluralizma i raznolikosti, gdje se svi komercijalni mediji takmiče za 0,09% državnog budžeta. Država je također nastavila pružati pomoć uvedenu kao odgovor na posljedice COVID pandemije. Tokom 2022. godine na tržište je ušlo i nekoliko novih medija. Prihodi od oglašavanja u Crnoj Gori su u 2022. godini porasli sa 11,1 na 11,4 miliona eura. Plate u medijskim kućama su na nivou nacionalnog prosjeka, ali rigidni zakoni ostavljaju slobodnjake van šema socijalnog osiguranja.

Indikator **uređivačka nezavisnost od komercijalnog i vlasničkog uticaja** nosi visok rizik (90%). Važeća zakonska regulativa ne sadrži odredbe koje bi regulisale potencijalni sukob interesa vlasnika medija a koji bi mogao uticati na uređivački sadržaj. Članom 26a Nacrta novog medijskog zakona (Nacrt zakona o medijima, 2022.) prvi put su uvedene procedure za izbor glavnog i odgovornog urednika koje bi se ojačala nezavisnost ove funkcije. Konačan tekst dokumenta očekuje se 2023. godine. Samo nekoliko medija usvojilo je interna pravila za funkcionisanje redakcije i njeno odvajanje od komercijalnih aktivnosti kompanije (PBS RTCG, novinska agencija MINA, Dnevni list Vijesti). Takođe, ne postoji socijalna zaštita novinara u slučaju promjene vlasnika ili urednika. Učešće novinara u reklamnim i komercijalnim aktivnostima nije

neuobičajeno. Kodeks novinarske etike propisuje da se „novinar ne smije baviti reklamnim i propagandnim radom“, ali se kodeks često zanemaruje, dijelom i zbog slabih mehanizama samoregulacije u zemlji.

Fokus na digitalnom okruženju

Indikator **tržišnog pluralizma u digitalnom okruženju** također nosi visok rizik (77%), i za devet procentnih poena je viši u odnosu na prethodnu godinu. Zakon o medijima (82/2020) zahtijeva od internet portala informativnog karaktera da omoguće direktan pristup podacima o vlasništvu, što oni uglavnom i čine. Međutim, postoji i određen broj neregistrovanih onlajn medija, koji ne poštuju pravila o transparentnosti vlasništva (Jelic, A, Neregistrovani portali i Crna Gora: platforme mržnje, dezinformacija i propagande, 2022). Zakon nije učinio registraciju obaveznom niti predviđa sankcije za nepoštovanje iste. Također, pravila medijske koncentracije ne važe za internetske medije.

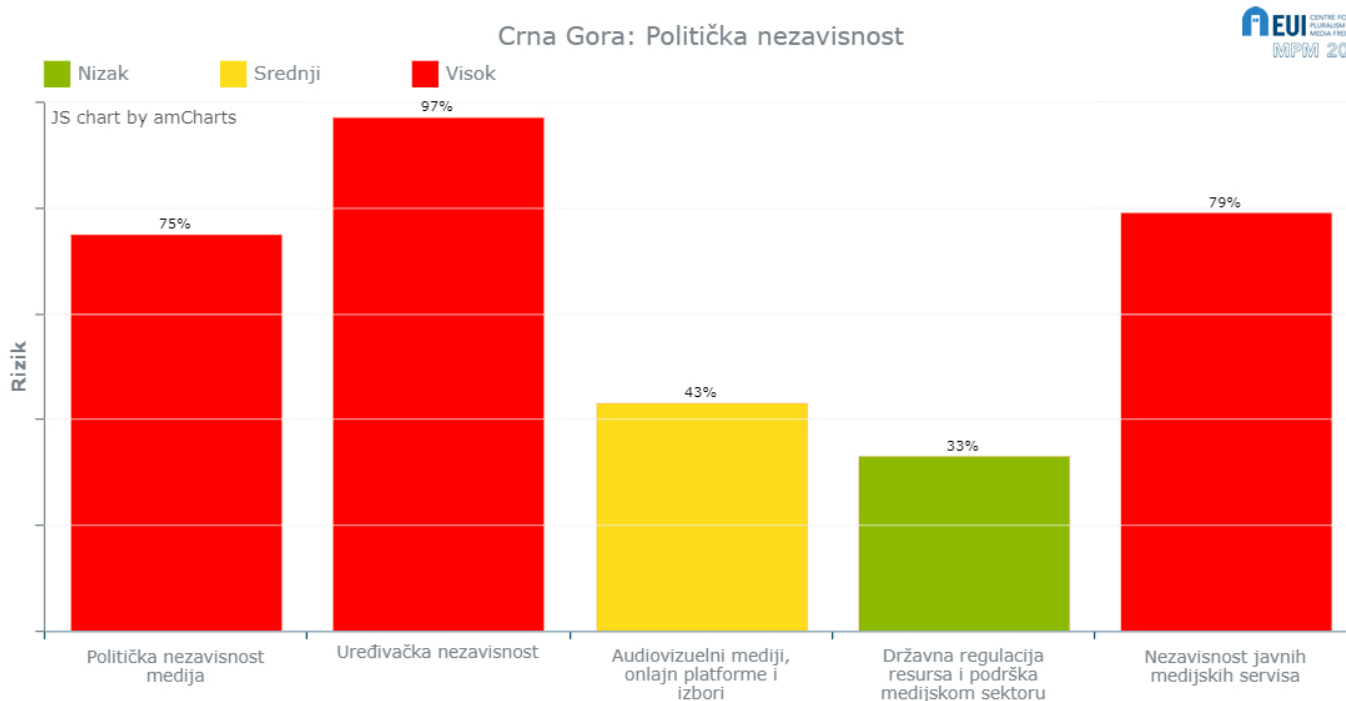
Veličina tržišta digitalnih medija nije poznata jer vlasti ne daju takve podatke. Pokušaj Sindikata medija (Socijalno-ekonomski položaj medijskih radnika, 2021.) da kvantifikuje prihode sektora pokazao je da više od polovine registrovanih novinskih portala posluje u okviru većih kompanija, ne nužno u medijskom domenu, a njihov poslovni učinak se ne prijavljuje posebno. Također, onlajn mediji registrovani od strane NVO ili privatnih lica ne podnose finansijske izvještaje u registre Uprave prihoda i carina, koji su jedini dostupni izvor podataka o poslovanju. Procijenjena vrijednost oglašavanja na digitalnom tržištu je 1 milion eura, što čini približno desetinu nacionalnog oglašivačkog tržišta. Nije poznato koliki procenat prihoda ubiraju globalne onlajn platforme jer uprava nacionalnih prihoda ne raspolaže takvim podacima.

Nijedan od digitalnih medija nema system pretplate, a njihovi alternativni izvori finansiranja su uglavnom donatorski projekti i podrška države. Internet mediji su 2022. godine mogli konkurisati za približno 350 hiljada eura državne podrške.

3.3. Politička nezavisnost (65% - Srednji rizik)

Indikator Politička nezavisnost procjenjuje postojanje i djelotvornost regulatornih i samoregulatornih mjera zaštite od političke pristrasnosti i političkih uticaja na proizvodnju, distribuciju i pristup vijestima. Tačnije, u ovoj oblasti nastoji se procijeniti uticaj države i, generalno, političke moći na funkcionisanje medijskog tržišta i na nezavisnost javnih medijskih servisa. Štaviše, ova oblast se bavi postojanjem i djelotvornošću (samo)regulacije u osiguravanju uredničke nezavisnosti i dostupnosti različitih političkih informacija i stavova, a posebno tokom izbornih perioda.

Mediji u Crnoj Gori su većinom uređivački naklonjeni određenim političkim stavovima, a i regulatorne garancije uređivačke nezavisnosti su ograničene. Ukupan nivo rizika za ovu oblast je 65%.

Indikator **Politička nezavisnost medija** je zabilježio visok rizik (75%). Nakon što su dominantno prosrpske partije preuzele vlast 2020. godine, nacionalistička polarizacija u Crnoj Gori je postala još izraženija i taj jaz se odrazio i na medijski pejzaž zemlje. U protekle dvije godine većina nacionalnih TV stanica promijenila je vlasnike i/ili urednike. Promjene uključuju kupovinu većinskog udela u TV A1 od strane Adria MS, kompanije sa stranim kapitalom i srpskim menadžmentom, koju mediji povezuju sa lokalnim prosrpskim političarima. 2022. godine program je počela da emituje nova TV kuća - TV E. Za novoosnovanu kompaniju smatra se da podržava bivši režim Mila Đukanovića zbog činjenice da je na njenom čelu više lica bliskih politici Đukanovićeve stranke DPS. Naime, predsjednik borda direktora nove kompanije ujedno je i direktor dnevnog lista Pobjeda, u vlasništvu grčkog biznismena Petrosa Statisa, uključenog u velike projekte u Crnoj Gori pod okriljem bivše Vlade.

Indikator **Uređivačka nezavisnost** nosi visok rizik (97%). U Crnoj Gori ne postoji zakonska norma kojom bi se spriječio politički uticaj na izbor glavnog urednika. Takav uticaj se ne percipira kao konflikt i prvenstveno zavisi od bliskosti vlasnika medija sa određenim političkim partijama ili organizacijama. Postoje čak i slučajevi da je politički orijentisana osoba zaposlena u upravljačkim strukturama privatnih medija. Na primjer, Prva TV, televizija sa nacionalnom pokrivenošću, zapošljava istaknutog člana Demokratskog fronta i bivšeg poslanika, kao „koordinatora“, sa visokim ovlastima u odlučivanju. Percepcija javnosti o uticaju stranaka na medije je veoma visoka. Prema istraživanju Digitalnog forenzičkog centra (Povjerenje u medije, medijska pismenost i građani Crne Gore, 2022.), više od polovine ispitanika (52%) smatra da crnogorski

mediji imaju političke afilijacije. Ista anketa je pokazala da 48% građana smatra da mediji rade u interesu političkih struktura, a još 29% smatra da mediji rade u interesu svojih vlasnika. Mehanizmi samoregulacije su veoma slabi i uglavnom ograničeni na interne ombudsmane u nekolicini medija.

Indikator **Audio-vizuelni mediji, onlajn platforme i izbori** bilježi srednji rizik (43%). Zakon o izboru odbornika i poslanika (109/2020, čl. 50) garantuje jednaku zastupljenost učesnika izbora u medijskom predstavljanju i obavezuje komercijalne emitere da obezbijede plaćeno oglašavanje pod jednakim uslovima. Besplatna i fer prezentacija je zagarantovana i u programima javnih medija. AV regulator prati primjenu pravila i ona se uglavnom primjenjuju u praksi. Agencija za elektronske medije potvrdila je da je nacionalni PSM na nekoliko lokalnih izbora održanih 2022. godine obezbijedio uravnoteženu zastupljenost političkih aktera. To, međutim, nije bio slučaj sa lokalnim javnim servisima, koji su većinom pod političkim uticajem lokalnih vlasti, koje ih i finansiraju. Internet mediji i platforme nijesu obavezani nacionalnim propisima koji garantuju jednake mogućnosti i transparentnost političkog oglašavanja tokom predizborne kampanje.

Pokazatelj **Državna regulacija resursa i podrška medijskom sektoru** nosi nizak rizik (33%). Glavni mehanizam državne podrške medijima je Fond za podsticanje medijskog pluralizma i raznolikosti, osnovan 2021. godine, za koji država izdvaja 0,09% godišnjeg budžeta. Ministarstvo nadležno za medije je u decembru 2021. godine podijelilo 310 hiljada eura za 39 projekata onlajn i štampanih medija i samoregulatornih tijela, a kasnije 2022. godine, 220 hiljada eura donirano je za 11 elektronskih medija. Sredstva su dodijeljena putem otvorenog poziva, sa jasno postavljenim kriterijumima i transparentnim procedurama.

Ministarstvo kulture i medija je 2022. godine pružilo podršku javnim lokalnim emiterima u vrijednosti od 150 hiljada eura, te obnovilo liniju podrške štampanim i onlajn medijima za suzbijanje posljedica krize izazvane pandemijom COVID-19 u vrijednosti od 162 hiljade eura. U cilju veće kontrole državnog oglašavanja, revidirani Zakon o medijima (82/2020) obavezao je organe javnog sektora da na svojim internet stranicama objavljuju evidenciju uplata medijima po osnovu oglašavanja i drugih ugovorenih usluga. Ista obaveza je nametnuta i medijima. Ministarstvo kulture i medija je tada zaduženo da objavi sveobuhvatni godišnji izvještaj. Prvi takav izvještaj objavljen je u junu 2022. Godine. Međutim, pokazalo se da ni mediji ni državne institucije nijesu ispoštovali ove zakonske odredbe. Prema izvještaju, [10] samo 37% registrovanih medija dostavilo je izvještaj o primljenim uplatama državnih institucija, a svega 9% državnih institucija je prijavilo svoj utrošak na oglašavanje u medijima.

Indikator **Nezavisnost javnih medijskih servisa** bilježi nešto niži iako i dalje visok rizik (79%), uglavnom zbog uravnoteženije zastupljenosti političkih stavova u programu nacionalnog JMS RTCG, koju promovise novo rukovodstvo imenovano 2021. godine. Savjet JMS-a je najviši organ upravljanja i njegov članove bira parlament, koji na kraju odlučuje na osnovu političke većine. U protekle četiri godine RTCG je tri puta mijenjalo rukovodstvo i uređivačku liniju, a svaki put je jedini motiv bila promjena odnosa političkih snaga. U većini ovih slučajeva sudovi su otkaze rukovodstvu proglasili nezakonitim, ali bez praktičnih posljedica. Država finansira nacionalni PBS RTCG po fiksnoj stopi od 0,3% BDP-a. Uticaj ovog modela finansiranja na tržišnu konkurenciju nikada nije testiran. RTCG se takođe takmiči za oglašavanje pod jednakim uslovima kao i komercijalni mediji. Država je 2022. godine za RTCG izdvojila skoro 16 miliona eura, što je oko jedne trećine ukupnog medijskog tržišta u Crnoj Gori. Oni su devet puta veći od godišnjih prihoda najveće nacionalne komercijalne TV stanice. Pored RTCG, postoji mreža lokalnih javnih medijskih servisa- 6 TV i 16 radio stanica. Zakonom o elektronskim medijima (055/16) propisano je da se u budžetu jedinica lokalne samouprave obezbjeđuje dio novca za „ostvarivanje Ustavom i zakonom zagarantovanih prava građana na informisanje, bez diskriminacije“. Međutim, nije precizirano koliki bi procenat tog iznosa iz budžeta trebao biti.

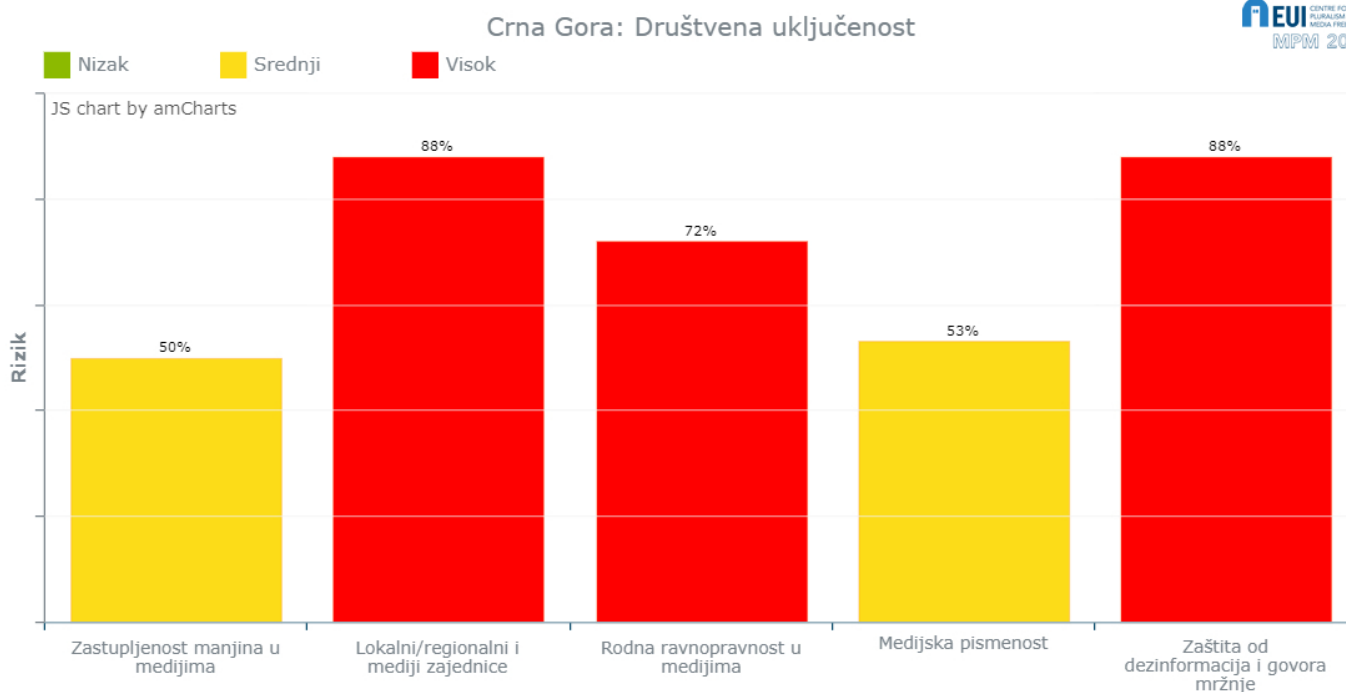
Fokus na digitalnom okruženju

Oblast **Politička nezavisnost u digitalnom okruženju** nosi visok rizik (96%). Uređivačke politike vodećih izvorno digitalnih medija uglavnom su politički i ideološki pristrasne, a medijske preferencije šire javnosti obično se temelje na njihovim političkim afinitetima. Vodeći portal Vijesti, nekada oštar kritičar bivšeg režima, prepoznat je kao podrška novoj vlasti. Druga dva velika novinska portala - Café del Montenegro (CdM) i Analitika vode kompanije u vlasništvu grčkog biznismena Petrosa Statisa, koji je godinama bio privilegovani partner crnogorske vlade. Oba novinska portala smatraju se lojalnima bivšem režimu na čelu sa predsjednikom države Milom Đukanovićem i njegovom partijom DPS. Novinski portali In4S i Borba su pod direktnim uticajem političkih partija koje se smatraju prosrpskim i proruskim. Nakon zabrane ruskih medija u Crnoj Gori, IN4S je, na primjer, pozvao svoju publiku da putem aplikacije Telegram zaobiđe zvaničnu zabranu.

Ne postoji propis koji se bavi političkim oglašavanjem u onlajn medijima, tako da nijesu osigurane jednake mogućnosti i transparentnost tokom predizborne kampanje. Izvještaji o provođenju nadzora tokom izborne kampanje koje objavljuje Agencija za sprečavanje korupcije, a na osnovu podataka prikupljenih od političkih stranaka, sadrže samo ukupne iznose utrošene na dvije povezane kategorije - internet oglašavanje i oglašavanje putem banera/online portala. Međutim, iz njih je nemoguće znati kako je novac utrošen na onlajn platformama. Poseban problem je to što pravilo o izbornoj tišini uoči izbora (Zakon o izboru odbornika i narodnih poslanika, 109/2020) postaje apsurdno jer izborne kampanje ostaju aktivne na internet platformama, a institucije nemaju efikasne mehanizme da ih ograniče.

3.4. Društvena uključenost (70% - Visoki rizik)

Oblast društvene uključenosti fokusira se na pristup medijima određenih grupa u društvu: manjina, lokalnih i regionalnih zajednica, žena i osoba sa invaliditetom. Takođe se ispituje stanje medijske pismenost u zemlji, uključujući i digitalne vještine cjelokupne populacije. Pored toga, za izdanje MPM-a za 2021. godine, dodat je novi indikator društvene uključenosti kako bi se procijenili novi izazovi koji proizlaze iz korišćenja digitalnih tehnologija - zaštita od ilegalnog i štetnog govora. Zbog ove modifikacije indikatora, treba postupati izuzetno pažljivo pri pravljenju poređenja sa prethodnim izdanjima MPM-a.

Oblast **društvene uključenosti** ocijenjena je visokim rizikom (70%), kao i prethodne godine. Pozitivan pomak je odluka nadležnih da se u osnovne škole uvede predmet medijska pismenost.

Osobe sa invaliditetom i dalje nemaju pristup medijskim sadržajima, žene su nedovoljno zastupljene u informativnim programima, a državi još uvek nedostaju odgovarajući mehanizmi za borbu protiv dezinformacija i govora mržnje.

Zastupljenost manjina u medijima u Crnoj Gori je srednje rizična (50%), za tri procentna poena niže nego godinu ranije. Sadržaj na albanskom i romskom jeziku redovno emituju nacionalni javni emiter RTCG i lokalni javni emiter Radio Ulcinj. Vodeće privatne TV i radio stanicame ne emituju program na jezicima ovih dvaju manjina. Postoje dvije privatne lokalne TV stanice, kao i tri privatne lokalne radio stanice koje emituju program na albanskom jeziku. Na privatnim TV i radio stanicama nema programa na romskom jeziku.

U 2022. godini nije bilo pomaka u implementaciji politika usmjerenih na poboljšanje dostupnosti medijskih sadržaja osobama sa invaliditetom. Analiza emitovanog sadržaja Agencije za elektronske medije pokazuje da sadržaja prilagođenog osobama sa invaliditetom nema ni u nacionalnim komercijalnim TV emiterima (Analiza programskih sadržaja nacionalnih komercijalnih emitera, 2022) niti na šest lokalnih javnih televizija (Analiza programskog sadržaja lokalnog PSM-a, novembar 2022.). Jedini sadržaj posebno prilagođen osobama sa invaliditetom je desetominutna informativna emisija na znakovnom jeziku koja se svakodnevno emituje na prvom programu RTCG-a. Znakovni jezik još uvijek nije zakonski regulisan u crnogorskom zakonodavstvu.

Indikator o **lokalnim/regionalnim i medijima u zajednici** bilježi stopu visokog rizika (88%), i veći je za sedam procentnih poena u odnosu na prethodnu godinu. Mediji zajednice ne postoje u Crnoj Gori, ili barem

takav koncept ne postoji u lokalnom zakonodavstvu. U praksi, u regionima naseljenim etničkim manjinama, postoje mediji u privatnom vlasništvu koji proizvode sadržaje za svoje zajednice, prvenstveno albansku. Većina od 24 crnogorske opštine ima privatne medije (portale, radio i televizijske stanice), dok bogatije i veće opštine imaju lokalne javne servise.

Lokalni komercijalni mediji mogu svake godine konkurisati za sredstva Fonda za podsticanje pluralizma i raznolikosti medija, na projektnoj osnovi. Crna Gora ima mrežu lokalnih javnih medijskih servisa (6 TV i 16 radio stanica), koje se finansiraju iz opštinskih budžeta. Ove kuće su, međutim, suočene sa veoma visokim političkim uticajem, potpuno su zavisne od plaćanja iz opštinskog budžeta, a u praksi se pokazalo da primaju niske plate i da se one neredovno isplaćuju. U najekstremnijim slučajevima, plate zaposlenima nijesu isplaćivane godinama („Možemo li spasiti lokalne medije?“, Sindikat medija Crne Gore, 2021).

Nacrt Zakona o audiovizuelnim uslugama (2022) predviđa da se sredstva javnih emitera obezbjeđuju na godišnjem nivou u minimalnom fiksnom iznosu od 1,5 do 3% godišnjeg budžeta opštine osnivača. Nacrt zakona bi trebalo da bude razmatran 2023. godine, a predloženi tekst još uvijek ne nudi garancije nezavisnosti ovih medija od lokalnih političkih struktura ili eventualnu zaštitu od njihovog potencijalnog preferencijalnog položaja u odnosu na lokalne komercijalne medije.

Rodna ravnopravnost u medijima i dalje nosi visoki rizik (72%), nešto više nego godinu ranije (71%). Crnogorski nacionalni javni servis nema definisanu politiku rodne ravnopravnosti, a žene zauzimaju jednu trećinu rukovodećih i direktorskih pozicija. U vodećim privatnim TV kućama žene drže polovinu rukovodećih pozicija.

Još je manje žena na pozicijama glavnih urednika, samo jedna u osam analiziranih vodećih medija informativnog karaktera. Žene su nedovoljno zastupljene i u samom sadržaju informativnih emisija. Prema najnovijoj studiji (Rodno ogledalo medija u Crnoj Gori, 2022), ženski glasovi su prisutni u medijima sa ukupno 26%, a studija sugerise da mediji i dalje prave stereotipnu podjelu na muške i ženske oblasti/teme. Tako su žene najmanje prisutne u ekonomskim i političkim rubrikama (16% i 17%), dok su najprisutnije u medijskim sadržajima koji se bave „mekim temama“ poput zdravlja, obrazovanja, brige o djeci i zabave. Žene u ulozi eksperta su takođe nedovoljno zastupljene u informativnim i političkim programima i člancima u crnogorskim medijima. Žene su izvor u samo 26% relevantnog medijskog sadržaja, a pozvane su da govore u stručnom kapacitetu oko tri puta rjeđe nego njihove muške kolege.

Indikator **medijske pismenosti** bilježi ocjenu srednjeg rizika (53%), što je poboljšanje od pet procentnih poena u odnosu na prethodnu godinu. Vlada je 2022. godine odlučila da uvede medijsku pismenost kao fakultativni (neobavezni) predmet u osnovne škole od 2023/2024. školske godine, što je značajan iskorak. Predmet će se izučavati u VII, VIII i IX (završnom) razredu osnovne škole. Institut za medije Crne Gore (IMCG) pripremio je nastavne planove i programe za osnovne škole i priručnike za nastavnike. Takođe, IMCG i državni Zavod za školstvo i Agencija za elektronske medije promovisali su medijsku pismenost u osnovnim školama i organizovali niz obuka za nastavnike. Prethodno je medijska pismenost uvedena kao izborni predmet 2009. godine u crnogorskim gimnazijama, ali ga je pohađalo svega nekoliko stotina od 32.000 srednjoškolaca.

Indikator **Zaštita od dezinformacija i govora mržnje** ostao je na visokom nivou rizika od 88%. Dezinformacije su bile česta pojava u Crnoj Gori i tokom 2022. godine. Analiza koju je objavio Centar za demokratsku tranziciju (Mreža dezinformacija u Crnoj Gori: Vidimo li slona u sobi?, 2022) pokazuje da su dezinformacije u porastu posljednjih godina, intenzivirane političkom nestabilnošću u zemlji. Dokument oštro kritikuje izostanak odgovora države na ovaj fenomen koji, kako tvrde, utiče na politički život, geopolitičke pozicije i nacionalna i vjerska osjećanja.

Izvršna vlast, koja je uglavnom funkcionisala u tehničkom mandatu, tokom 2022. godine nije uspjela da se

pozabavi ovim pitanjem. Rad na izradi srednjoročne medijske strategije i izmjeni seta medijskih zakona koji bi regulisali ovu oblast započeli su 2021. godine, ali nijesu stupili na snagu do kraja 2022. U međuvremenu, istraživanje pod nazivom Poverenje u medije, medijska pismenost i građani Crne Gore, u izdanju Digitalnog forenzičkog centra pokazalo je da se 3 od 4 građana susrelo sa dezinformacijama, i to uglavnom na internetu. Inicijativa civilnog društva je malo i imaju ograničen domet.

Fokus na digitalnom okruženju

Društvena uključenost (69% - visok rizik). U ovoj oblasti digitalni rezultat je za deset procentnih poena niži u odnosu na prethodnu godinu uglavnom zbog manjeg broja slučajeva krivičnog gonjenja novinara i građana na osnovu objavljenog sadržaja na internet, a koji se u crnogorskom zakonodavstvu karakteriše kao krivično delo „izazivanje panike i nereda“ (čl. 398, Krivični zakon).

Medijska pismenost. Uporedni podaci Eurostata o digitalnim vještinama u Crnoj Gori nijesu dostupni. Prema onima predstavljenim u Vladinoj Strategiji digitalne transformacije 2022-2026, izrađenoj 2021. godine, 38% građana ne posjeduje dovoljan nivo digitalnih vještina, 16% ima osnovne vještine, 26% ima dovoljno vještina, a 36% je iznad prosjeka.

Zaštita od dezinformacija i govora mržnje. Država nema jedinstven niti specijalan mehanizam za suzbijanje dezinformacija. Od avgusta 2020. godine Raskrinkavanje.me, projekat koji lokalno sprovodi NVO Centar za demokratsku tranziciju (CDT), postao je dio nezavisnog programa provjere činjenica u Crnoj Gori koji je pokrenuo Facebook. Lokalna organizacija za provjeru činjenica označava određene informacije kao lažne, što bi trebalo da umanjí njihovu vidljivost i dalje širenje. Finansiranje izabrane organizacije je transparentno i bez naznaka političkog uticaja. Postoji i nekoliko drugih građanskih inicijativa koje njeguju učešće javnosti u prepoznavanju, izvještavanju i demaskiranju medijskih dezinformacija. Jedan takav je Digitalni forenzički centar, projekat Atlantskog saveza Crne Gore. Povremene analize sprovode Debunk.eu i Institut za medije Crne Gore.

Govor mržnje kažnjiv je po osnovu nekoliko zakona, a nakon prijave nadležnim organima, tužilac kvalifikuje svaki pojedinačni slučaj i upućuje nadležnom sudu. Treba napomenuti da je ovaj vid zaštite prilično neefikasan zbog opšteg stanja pravosudnog sistema u zemlji. Još uvijek ne postoji posebna ili jedinstvena platforma za prijavu govora mržnje na internetu. Statistički podaci o prijavama i relevantnim sudskim predmetima nijesu dostupni. LGBT Forum Progres je, na primjer, izvijestio da je policiji podnio 220 prijava za govor mržnje u oktobru 2022. godine, u vrijeme kada je održana Povorka ponosa.

Nijedan od državnih organa nema mandat da prati društvene mreže ili komentare na vijesti internet medija, te stoga nije moguće kvantifikovati, analizirati i sistematski suzbijati incidente govora mržnje na društvenim mrežama. Postoji relativno koherentan odgovor civilnog društva na ovaj problem, ali bez uticaja na donosiocje odluka.

4. Zaključci

Crnogorsko medijsko okruženje nosi ukupni srednji rizik po pluralizam i slobodu medija i uz samo jedan procentni poen povećanja rizika konačni rezultat je skoro nepromijenjen u odnosu na prethodnu godinu. Oblasti Osnovna zaštita (43%) i Politička nezavisnost (65%) spadaju u rang srednjeg rizika, dok Društvena uključenost (70%) i Tržišni pluralizam (73%) bilježe visokorizične rezultate.

U onlajn sferi indikatori su uglavnom viši zbog nedostatka relevantnih propisa i sektorskih podataka, a samim tim i manje primjenjivih zaštitnih mjera. Oblast Osnovna zaštita (47%) spada u kategoriju niskog rizika, dok tri preostale oblasti Društvena uključenost (69%), Tržišni pluralizam (77%) i Politička nezavisnost (96%), sve prelaze prag zone visokog rizika.

Kako monitoring pokazuje, u Crnoj Gori postoji prostor za smanjenje nivoa rizika medijskog pluralizma u sve četiri ključne oblasti. Neki od najvećih izazova uključuju:

Osnovna zaštita

Bezbjednost novinara predstavlja izazov i ugrožava standarde profesije. Neophodno je povećati poštovanje etičkih i profesionalnih normi. Mehanizam slobodnog pristupa informacijama suočen je sa ozbiljnim izazovima, što je vidljivo iz velikog broja žalbi.

Preporuke

Država treba da pronađe mehanizme za promociju Etičkog kodeksa novinara i ojača kapacitete profesionalnih organizacija koje bi mogle promovisati/nametnuti poštovanje profesionalnih i etičkih normi.

Kapacitete i nadležnosti Agencije za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama treba ojačati kako bi mogla blagovremeno i efikasno sprovoditi žalbene postupke.

Nacionalno zakonodavstvo treba uskladiti s Opštom uredbom o zaštiti podataka (GDPR).

Tržišni pluralizam

Pravila o transparentnosti vlasništva nad medijima se ne primjenjuju u potpunosti, posebno u slučajevima medija osnovanih stranim kapitalom i onlajn medija. Na tržištu nedostaju mjerenja gledanosti/slušanosti/posjećenosti koja bi mogla poslužiti kao osnova za nadzor tržišne konkurencije.

Preporuke

Pravila o transparentnosti medijskog vlasništva treba ojačati u oblasti onlajn medija, tako što će registracija izvorno digitalnih medija biti obavezna pod prijetnjom sankcija.

Nadležni medijski organi treba da uspostave registar stvarnih/krajnjih vlasnika medija. Takođe bi bilo preporučljivo uspostaviti jedinstveni registar vlasništva za sve medije i jedinstveno regulatorno tijelo koje bi pratilo poštivanje pravila o međusobnom vlasništvu.

Uspostaviti pouzdan sistem mjerenja medijske publike po mogućnosti u nadležnosti medijskog regulatora.

Uvesti pravila u finansiranju javnih medija koja bi uzela u obzir ne samo obim državnog budžeta, već i obim medijske industrije, kao garanciju tržišne konkurencije i medijskog pluralizma.

Politička nezavisnost

Postojeća zakonska rješenja nijesu dovoljna da spriječe političku kontrolu nad javnim medijskim servisom na nacionalnom i lokalnom nivou. Politički uticaj na komercijalne medije je takođe snažan, bez raspoložive normativne zaštite uredničke i novinarske nezavisnosti od vlasnika i komercijalnih interesa koji mogu biti i politički motivisani.

Preporuke

U Zakon o nacionalnom javnom emiteru RTCG trebalo bi uvesti dodatne zaštitne mjere prilikom izbora članova Savjeta kako bi se spriječio uticaj političkih vlasti na njihov rad, i posredno uticaj na izbor rukovodilaca i uređivačkih timova u toj medijskoj kući.

Zakonom o elektronskim medijima trebalo bi detaljnije definisati način i obim finansiranja lokalnih javnih

medijskih servisa iz opštinskih budžeta, te uvesti zaštitne mjere koje bi spriječile politički uticaj na izbor članova savjeta lokalnih javnih emitera.

Precedure imenovanja i razrješenja urednika trebalo bi zakonski urediti kako bi se obezbijedila veća uređivačka nezavisnost od vlasnika medija i oglašivača.

Neophodno je uvesti redovan monitoring onlajn i društvenih medija kako bi se pravila o predizbornom oglašavanju sveobuhvatnije primjenjivala u medijskom sektoru.

Društvena uključenost

Država ne nudi sistematske i efikasne mehanizme za borbu protiv dezinformacija i govora mržnje, posebno u onlajn medijima i na društvenim platformama. Mediji ne nude dovoljno sadržaja za osobe s invaliditetom.

Preporuke

Nadležne medijske institucije treba da uspostave mehanizme za prepoznavanje i sprječavanje dezinformacija i govora mržnje u medijima.

Potrebno je uspostaviti saradnju nadležnih medijskih institucija i globalnih internet i društvenih medijskih platformi kako bi se olakšalo prepoznavanje i prevencija širenja uvredljivih i ilegalnih medijskih sadržaja.

Podsticati razvoj i oostanak medija zajednice, posebno medija namijenjenih ranjivim i marginalizovanim društvenim grupama, novcem iz državnog Fonda za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija.

Uvesti zakonsku obavezu javnih medijskih servisa da proizvode sadržaje pristupačne osobama sa invaliditetom.

5. Napomene

- [1] U svom godišnjem izvještaju Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama navodi da je primila 8865 žalbi tokom 2022. godine (2021:5400, 2020:3000). Izvještaj je dostupan na: <https://www.azlp.me/me/izvjestaji>
- [2] Izjava predsjednika Savjeta Agencije za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama, Željka Rutovića, od 12. 12. 2022. godine, dostupna na: <https://www.azlp.me/me/agencija/20095>
- [3] Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama zakona o slobodnom pristupu informacijama usvojen je u decembru 2021. <https://www.gov.me/en/article/cabinet-adopts-draft-law-on-amendments-to-the-law-on-free-access-to-information>
- [4] Poglavlje III Zakona o sprječavanju korupcije („Službeni list Crne Gore“ br. 53/14), usvojenog 2014. a koji je stupio na snagu 2016. godine, uređuje postupak za podnošenje prijave zviždača, način odlučivanja o istoj, i procedure za zaštitu zviždača. Puni tekst zakona dostupan je na: https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon_o_sprjecavanju_korupcije.html
- [5] Boričić, M, Zviždi, ako smiješ, 2019, Vijesti, <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/410670/zvizdi-ako-smijes>
- [6] Član 11 Zakona o medijima (82/2020) obavezuje svakog osnivača medija „da omogući jednostavan, neposredan i stalan pristup podacima o pravnim i fizičkim licima koja neposredno ili posredno imaju više od 5% udjela u osnivačkom kapitalu medija, podatke o njihovim povezanim licima u smislu zakona kojim se uređuje oblast audiovizuelnih medijskih usluga i podatke o drugim osnivačima medija u kojima ta lica imaju više od 5% udjela u osnivačkom kapitalu“.
- [7] Zakon o elektronskim medijima (Član 132) zabranjuje emiteru sa nacionalnom pokrivenošću da učestvuje u osnovnom kapitalu drugog nacionalnog emitera sa više od 25% kapitala ili glasačkih prava, odnosno sa više od 10% u kapitalu vlasnika informativne agencije ili dnevnih novina sa tiražom većim od 3.000 primjeraka, kao i da jedan vlasnik istovremeno izdaje dnevne štampane medije koje se štampaju u tiražu većem od 3.000 primjeraka. Zabranjenom koncentracijom se smatra i kada emiter na istom području emituje više od jednog televizijskog i jednog radijskog programa sa istom ili sličnom programskom osnovom, kao i kada učestvuje u osnovnom kapitalu drugog emitera sa regionalnom ili lokalnom pokrivenošću na istom području sa više od 30%, ili kada istovremeno, u istoj ili u susjednim oblastima, izdaje dnevni štampani medij lokalnog karaktera.
- [8] Na kraju 2021, godine bilo je 109 registrovanih internet publikacija kod Agencije za elektronske medije. Izmjenama Zakona o medijima, onlajn mediji dužni su da se registruju kod Ministarstva kulture i medija. Novi registar imao je 85 prijavljenih glasila na kraju 2022.
- [9] Jelic, A (2022) Neregistrovani portali i Crna Gora: platforme mržnje, dezinformacija i propagande, Centar za istraživačko novinarstvo, dostupno na: <https://www.cin-cg.me/neregistrovani-portali-i-crna-gora-platformemrznje-dezinformacija-i-propagande/>
- [10] Godišnji Izvještaj o transparentnosti finansiranja medija iz javnih prihoda za period od 15.02.2021-31.12.2021 (2022), Ministarstvo kulture i medija, dostupno na: <https://www.gov.me/en/documents/4b2d1cd3-a981-44f5-ab17-f4981ae5a1ef>

6. Reference

Analiza programske structure komercijalnih TV emitera sa nacionalnim pokrivanjem (2022), Agencija za elektronske medije, dostupno na: <https://aemcg.org/wp-content/uploads/2023/01/Analiza-programске-strukture-nacionalnih-TV-emitera.pdf>

Analiza programske strukture lokalnih javnih TV emitera (2022), Agencija za elektronske medije, dostupno na: <https://aemcg.org/wp-content/uploads/2022/12/02-1985-Analiza-programске-strukture-lokalnih-javnih-TV-emitera-novembar-2022.pdf>

Camović Veličković M., Laković Konatar B. (2021), Činjenicama protiv tužbi – Deset godina od dekriminalizacije klevete u Crnoj Gori, Sindikat medija Crne Gore, dostupno na: sindikatomedija.me/en/publications/facts-vlawsuits-ten-years-since-decriminalization-of-defamation-in-montenegro/

Krivični zakonik Crne Gore, Službeni list br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015, 44/2017 and 49/2018, dostupno na: https://www.legislationline.org/download/id/8406/file/Montenegro_CC_am2018_en.pdf

Nacrt Zakona o izmjenama i dupunama zakona o medijima, 8. nov. 2022, dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/23ec4e64-73e6-4765-bc00-e00b0a4c07f7>

Nacrt Zakona o audio-vizuelnim medijskim uslugama, 8. nov. 2022, dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/211b2c24-78d8-482b-8d4a-97a788cec357>

Zakon o elektronskim medijima, Službeni list Crne Gore br. 046/10, 040/11, 053/11, 006/13, 055/16, dostupno na: <http://aemcg.org/wp-content/uploads/2011/11/Electronic-Media-Low-17.08.2016.pdf>

Izveštaj o stanju zaštite ličnih podataka i stanju u oblasti pristupa informacijama za 2022. godinu (2023), Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama, dostupno na: <https://www.azlp.me/me/izvjestaji>

Jelic, A (2022) Neregistrovani portali i Crna Gora: platforme mržnje, dezinformacija i propagande, Centar za istraživačko novinarstvo, dostupno na: <https://www.cin-cg.me/neregistrovani-portali-i-crna-gora-platformemrznje-dezinformacija-i-propagande/>

Laković Konatar B. (2021) Socio-ekonomski položaj medijskih radnika, Sindikat medija Crne Gore, dostupno na: <https://sindikatomedija.me/en/publications/socio-economic-position-of-media-workers-2021/>

Zakon o medijima, Službeni list Crne Gore, br. 82/2020, dostupno na: <https://wapi.gov.me/downloadpreview/101e4ce0-3a5e-4c04-a81a-5287551a6a82?version=1.0>

Zakon o izboru odbornika i poslanika, Službeni list Crne Gore br. 109/2020, dostupno na: https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon_o_izboru_odbornika_i_poslanika.html

Mujić, S. (2022), Možemo li spasiti lokalne medije?, Sindikat medija Crne Gore, dostupno na: <https://sindikatomedija.me/en/thematic-articles/can-we-save-the-local-media/>

Rodno ogledalo medija u Crnoj Gori (2022), Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava i Program za razvoj Ujedinjenih nacija, dostupno na: <https://www.undp.org/cnr/montenegro/publications/rodno-ogledalo-medija-u-crnoj-gori>

Povjerenje u medije, medijska pismenost i građani Crne Gore (2022), Digitalni forenzički centar, dostupno na: <https://dfcme.me/en/publikacije/trust-in-the-media-media-literacy-and-citizens-of-montenegro-2022/>

Cerovic, R., Kovačević, M., Mreža dezinformacija u Crnoj Gori: Vidimo li slona u prostoriji? (2022), Centar za demokratsku tranziciju, dostupno na: <https://en.cdtmn.org/analize/disinformation-network-in-montenegro-do-we-see-the-elephant-in-the-room/>

Posebna zahvalnost za intervju:

Marina Vujačić, izvršna direktorica Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore

Milica Kovačević, programska direktorica Centra za demokratsku tranziciju

Olivera Nikolić, direktorica Instituta za medije Crne Gore

ANEKS I. ISTRAŽIVAČKI TIM ZEMLJE

Ime	Prezime	Pozicija	Institucija	MPM2023 CT Lider
<i>Daniela</i>	<i>Brkić</i>	<i>nezavisna istraživačica</i>	<i>nezavisna istraživačica</i>	X

ANEKS II. GRUPA EKSPERATA

Ovu grupu čine stručnjaci sa značajnim znanjem i priznatim iskustvom u oblasti medija. Uloga Grupe stručnjaka bila je da pregleda odgovore državnog tima u 16 varijabli od 200 koje čine MPM2022. Konsultovanje stavova priznatih stručnjaka imalo je za cilj da maksimizuje objektivnost odgovora datih na varijable čija bi se evaluacija mogla smatrati subjektivnom, a time se osigurala tačnost konačnih rezultata MPM-a. Međutim, važno je naglasiti da konačni izvještaj o zemlji ne mora nužno da odražava pojedinačne stavove stručnjaka koji su učestvovali. On predstavlja samo stavove državnog tima koji je prikupio podatke i koji je autor izvještaja.

Ime	Prezime	Pozicija	Institucija
<i>Vuk</i>	<i>Vuković</i>	<i>docent, producent</i>	<i>Fakultet dramskih umjetnosti</i>
<i>Goran</i>	<i>Đurović</i>	<i>izvršni direktor</i>	<i>Media centar</i>
<i>Milan</i>	<i>Radović</i>	<i>programski direktor</i>	<i>Građanska alijansa</i>
<i>Dragoljub - Duško</i>	<i>Vuković</i>	<i>osnivač</i>	<i>PCNEN</i>
<i>Mihailo</i>	<i>Jovović</i>	<i>programski direktor</i>	<i>Dnevne novine Vijesti</i>
<i>Jadranka</i>	<i>Vojvodić</i>	<i>pomoćnica direktora</i>	<i>Agencija za elektronske medije</i>

Izveštaj istraživačkog projekta
Izdanje -
jun 2023

Publications Office
of the European Union

